

MEGYEI KÖNYVTÁR

A 223

1898

# GYŐR

ISMERTETÉSE ÉS TÁJÉKOZTATÓJA.



GYŐR BARÁTAI KÖRÉNEK MEGBIZÁSÁBÓL SZERKESZTETTE:

VALLÓ ISTVÁN DR.

GYŐRMEGYEI KÖNYVTÁR

Bejegyzési szám 252/930 sz.

Könyvtári szám 9479.

ELSŐ EZER.



GYŐR BARÁTAI KÖRÉNEK KIADÁSA.

GYŐR, 1930.

A győri megyei könyvtár digitalizált dokumentuma

volt. A káptalan kezelte. 1495-ben még 17, 1518-ban már csak 3 portája volt.

### *Ujváros.*

8. *Ujváros.* 1519. táján említenek területén álló néhány igénytelen házat Sz. Katalinról nevezett temploma és kórháza körül. Sűrűbb betelepülése 1543. óta kezdődött. Győr veszélynek kitett részeiből és a Sokorói dombvidékről jöttek lakói. Folyóktól nem védett részén 1566-ban karópalánk védte. 1548-ban még Ujfalva a neve, de 1572. óta már Ujváros. 1598-ban már hid vitt át Ujvárosból a Belvárosba és Szigetbe. Házainak száma 1615-ben 92. A kath. templomot (a mai zsinagóga helyén) 1638-ban gr. Zichy Pál, a vár alkapitánya építtette. 1673-ban leégett Ujváros is, de még nagyobbra fejlődött. 1701-ben már 488 háza volt. A városnak voltak nemesi lakosai. 40 ház volt nemesé, 241 polgáré, 154 katonai alattvalóé és 53 hajdué. 1705-ben, illetve 1784-ben itt épült az ág. h. evangélikusok, ezzel körülbelül egy időben, illetve 1865-ben, a reformátusok temploma, iskolája és paplakja. A házak négy hosszú utcában sorakoztak, de a XVIII. század elején még vályogból készült a faluk, nádból, faszindelyből a tetejük. Az utcák kövezése ekkor indult meg. Volt még templomuk a görög keleti szerbeknek (1724.). S itt épült fel a zsidó zsinagóga is a kiegyezés utáni években.

### *Sziget.*

9. *Sziget.* Területe kir. birtok volt 1271-ig. Ekkor V. István a győri hospeseknek adta. Valószínűen I.

tűzoltóságoknak. Az 1907. évi Back malmi nagy tűzkatasztrófa után történik meg a tűzoltóság újjászervezése, amelynek eredményeként Győrnek nemcsak modern, hanem mintaszerű tűzoltósága van.

## Ujváros.

A Rábahidon áthaladva, a Sétatérre érünk, melyen balkéz felől a színház, jobbkez felől a Kiosk áll.

A régi rábaparti füzesek — mint amilyenek ma is a Hosszuhidon túl messze követik a Rába folyását, hajdanában Győrnek rendkívül kedves és kellemes keretet adtak. Még a 40-es években is csupa erdőn keresztül lehetett jönni a Kálvária uccától egészen a Karmelita templomig. A vasútépítéshez szükséges nagymennyiségű földet azonban ez erdős területekből emelték ki.

A Radó-tér, mely néhány év előtt is Győrnek igazi lombos parkja s a győriek kedvelt sétahelye volt az 1925-i nagy árvíz rombolásait még nem tudta kiheverni. Jó néhány év kell még ahhoz, hogy gondos kerítészedés mellett régi szépségét visszanyerje. Déli sarkán csinos emléktábla hirdeti a rábaszabályozó munka befejezését.

A hidtól jobbra gesztenye soros álléon keresztül jutunk a Cziráky térre, melyen egy obeliszk hirdeti Cziráky Béla gróf a Rábaszabályozó Társulat elnökének emlékét. A Cziráky tér végénél gyönyörködhetünk a Dunába ömlő Rába színkeverésében s egyrészt a pompás dunai panorámában, másrészt a püspökvári bástya romantikus szépségében.



A „kisszeminarium“ bejárata.  
(Weichinger K. rajza.)





Ha innen a Duna partján felfelé haladunk még a révfalui hid előtt láthatjuk a külső várbástyák utolsó maradványát, majd feljebb a Rábca torkolatát, melyen túl az ú. n. Tákó és Püspökerdő következik.

Visszatérve a Sétatérre, átmegyünk a második Rába hidon. Balra áll az evangélikus egyházközség konventépülete, mely újszerű, gömbalakú díszével 1900-ban épült és jelzi az 1900-ig terjedő „történelmi” korszak stílusának végét és a secessio első tapogatódzását. Mellette hosszan nyúlik el az Evangélikus Egyház 1842-ben emelt hatalmas tömegű, de egyszerű épülete, melyet a 20-as évek kedves vasrácsai (nyílak!) tesznek érdekessé.

Az evangélikus egyház már a reformáció első idejében erőre kap Győrben. Bakics Pál várkapitány 1530—37 maga is protestáns és lefoglalja a Püspökvárat. Joachim „bestalter Prädiker der Deutschen Reuter zu Raab in Ungarn” leírja „Confessio oder Bekanntnis des Glaubens und Lehre” című 1567-ben megjelent munkája előszavában, hogy habár csak az ezredes úr (Rueber) házában szabad prédikálnia, de azt a többség tudtával és engedélyével teszi. A városban nyolc helyen trombitaszó hirdeti a prédikáció kezdetét és mivel az ezredes úr háza nyilvános téren áll, akár zsoltárt énekel, akár szentséget osztogat, akár másminő istentiszteletet végez, nem tudja annélkül tenni, hogy a sok vásárló és eladó a piacon ne hallja.

1614-ig a Szt. István templom a protestánsoké. Ezután több ízben kell a városból eltávozniok, 1614-től 1647-ig Pataházán van a reformátusokkal közös imaházuk és lelkészi épületük. Ezután sorsuk változatos, 1705-ben épül fel Ujvárosban a mai Józseftemplom helyén kőtemplomuk, az Evangélikus Egyház birtokában levő területen. 1749-ben a helytartóság eltiltja az evangélikus istentiszteletet, elrendeli a templom bezárását és megfelelő kártalanítással az egyházi épületek kisa-

játítását. A református épületeket dr. Muhlarz veszi meg és ott alapítja meg a győri kórházat. Az evangélikusok templomát pedig gr. Zichy püspök József napján Szt. József templommá szenteli fel. Ott épül aztán 1843-ban Fruhmann, a régi rajziskola tanára tervei szerint az új Salvator templom, melyet azonban a nép a régiről még ma is József templomnak nevez.

Az evangélikusok temploma 1783—85-ben épül fel II. József türelmi rendelete alapján zárt udvarban és torony nélkül. Vele egykorú a két földszintes iskolaépület. Az egyszerű épület nemes arányai, szépen tükrözik vissza a komolykodó „copf” stíl törekvéseit. Belseje is egyszerű és arányos.

A templomban csinos keresztelő állvány 1817-ből, benne az igen nemes formájú ónmedence és edény 1746-ból. Az egyház tulajdonában van egy gyönyörű urvacsora kehely 1684-ből, egy bortartó (tevedekorációval, talán ausgburgi munka) 1625-ből és egy 1691-ben készült gyönyörű ostyatartó (törökös motívumokkal) továbbá a szép ezüst barokk gyertyatartók, oltár terítők stb. Igen szép a 34 szóló regiszteres orgona is, melynek középső része még régi.

Ujváros főútvonala a Kossuth Lajos-utca, melynek vonala már a XVI-ik századbeli metszeteken is tisztán felismerhető.

A Zsidótemplom a Zichy István győri vicegenerális által épített Szt. Salvator templom helyén épült 1868-ban. Benkő Károly tervei szerint. Szép kupolájával impozáns épület. A templomot 1927-ben kibővítették, amikor is régi teljesen szimmetrikus formáját elveszítette.

Győrött már 1560 körül van zsidó utca, melyről csak annyit tudunk, hogy a Káptalándomb aljában a Dunakapu felé futott. A XVII-ik században ismételten van zsidó lakossága Győrnek, kiket Montecuccoli 1680-ban kitilt a várból. 1710



körül egy Donáth nevű zsidó 2 fiával a várkapitányság „schutzjudja” 200 forint véddíjjal. 1749-ben végleg kitiltatnak Győr város területéről és csak a püspöki fenhatóság alatt levő Győrszigetben, mint a püspök védenecinek, szabad 30 zsidó családnak lakni. 1795-ben épül Győrszigetben a Kigyó-utcai zsidó-templom. A XIX-ik sz. 30-as éveiben a győri vásárokon már gyakran zsidók a sátrak tulajdonosai. 1845 után már a város területén újvárosban laknak, 68-ban épül fel az újvárosi templom és még ugyanazon évben a templomépítés folytán előállott szakadás következtében megalakult a győri orth. izr. hitközség és felépíti templomát Győrszigetben.

A következő épület a Nádor-szálló. A <sup>XX</sup>XVIII. században postahivatal, majd szálló volt. Ma a lebontását várja, hogy helyébe épüljön az iparostanonciskola új székháza.

A reformátusok temploma a brassói templom mintájára épült.

Már 1544-ben voltak Győrött reformátusok, mert ez év tavaszán a pápai iskola rektora átjárt Győrbe prédikálni. A XVI-ik században Győrött is, mint általában a Dunántúl a két protestáns egyház együtt működött. Közös volt a templomuk, hol a két egyház lelkészei felváltva hirdették az ígét. Az első református lelkész a győri sereg lelkésze Kecskeméti Szana Máté volt. Az 1591-ik csepregi értekezlet után a protestáns egyház két külön egyházra szakadt, Győrött azonban ekkor még nem következett be a különválás, bár a jó békekesség nem állott fenn a két felekezet között. A szakadás 1662-ben történt meg végleg és ekkor a református egyházközség Gál Istvánt, a későbbi püspököt választotta meg lelkipásztorául.

Az ú. n. gyászévtized alatt a győri ref. egyházközség életműködése szünetelt. A lelkész Komáromi Sülye István elüzetvén, Ácsra menekült, honnan a nápolyi gályára került. Csak 1682-ben kaptak engedélyt a győri reformátusok istentiszteletre és iskoláztatásra. Néhány év mulva a belvárosból kiszorítva, csupán Újvárosban volt szabad vallásukat gyakorolni.

Mai egyházi épületük tözsomszedságában telket vásároltak és azon templomot és iskolát építettek. A templom 1686-ban leégett és újraépítése után ismét leégett 1713-ban és 1731-ben. 1749-ben Mária Terézia betiltotta Győr területén a protestáns vallásgyakorlatot, és csak az 1781-ben kiadott türelmi rendelet után szervezkedtek meg újra. 1783-ban megvették a Matkovics család tulajdonát képező 3 utcára és egy szabad térre néző házat, melynek területén felépítették a templomot, az engedély szerint utcai bejárás és torony nélkül. Ma is ezen a telken vannak az egyház összes épületei. Új templomukat 1906-ban építették.

Az egyházközség mai lélekszáma 2737, a szórványokkal együtt 3318. (1929-ben.)

Kegyártárgyaik közül említésre méltó egy 1648-ban, a szétválás után készült aranyos tányér (győri munka), egy nemes ezüst tányér 1741-ből, gyönyörű urvacsorai kelyhek, 1662-ből (az nagy-győri Ecclesiának Körösi Hajnal Sámuel) 1717-ből (nagyon szép domborművekkel) 1726-ból, két XVII. századbeli arany kehely, (évszám nélküli magyar ötvösmunka), egy szép keresztelő tál. Igen szépek az oltárterítők is. Köztük egy igen értékes török kendő a XVII. századból.

A Kossuth Lajos-u. 13. sz. ház a régi kórház, az épület részben az 1749-ben megváltott református telken, részben a szomszédos Csejtei-féle telken áll.

A reformátusok épülete 1784-ben, mikor Mária Terézia azt kisajátítani elrendelte, porrá égett. Helyén még ugyanazon évben felépült az első győri kórház (xenodolium) mellette Muhlarz dr. 1765-ben építtette fel a még ma is fennálló házat, már eredetileg is azzal a rendeltetéssel, hogy az halála után a kórházhoz fog tartozni. Homlokzatát az irgalmas szamaritanus képe díszítette, melyet most bevakoltak. Itt állt a győri kórház egészen 1895-ig, amikor dr. Petz Lajos buzgalma folytán az új Szentháromság kórház Nádorvárosban felépült.

A kórház tulajdonképeni alapítójának dr. Muhlarzot kell tartanunk. Már az első építkezéshez jelentős adománnyal já-

rult hozzá, és későbbi bőkezű adományával ő tette lehetővé a kórház fennmaradását.

A kórház történetét dr. Petz Aladár írta meg, egy rendkívül alapos és szép munkában.

A Kossuth Lajos u. másik oldalán áll a már említett „*József templom*“ szép arányával, tiszta, világos elrendezésével, a 40-es évek legsikerültebb építkezéseihez tartozik. Északi falán még régi evangélikus templom és temető korából egy emléktábla van latin és francia felirattal, mely „*Ci gît un grand pêcheur*“ kezdetű felirással jelzi, hogy báró Guillaume de Sauerlatte ezredes (1685—1738) holtteste fekszik ott.

Érdeemes a Kossuth Lajos uccával majdnem párhuzamosan futó, azelőtt *Rác-utcán, ma Bálint Mihály-utcán* végigmenni. A Bálint Mihály u. 54 sz. a régi Rác templom. Érdekes faragott, régi kapun kell bemenni. A kapu felett levő Szt. Miklós domborművet még a világháború alatt Komáromba vitték. A templomot régi kerítés veszi körül, amelyben hajdan szentképek voltak. A templom gyönyörű barokk építmény 1727-ből, belseje nagyon szép faragás és telve régi szentképekkel. A bejárat mellett régi faragott sírkövek. Néhány szép diófa ez elhagyott templomnak kedves keretet ad.

Ma már alig 12 görögkeletihitű család van Győrött, kiknek számára évenként csak 2—3-szor van istentisztelet. Hajdan virágzó hitközség, különösen a mai Jedlik Ányos ucca környékén élt még a XIX-ik század elején számos, úgynevezett török kereskedő.